

виховання і навчання людини, характер його занять, факти і раціональні уявлення), однак кінцевих гарантій і доказів цієї позиції наведено бути не може.

Таким чином, ми бачимо, що разом з вірою та переконанням у пізнання входить особиста позиція вченого, що включає пізнавальну діяльність у цілісний процес людського життя з його емоційно-вольовими, ціннісними орієнтаціями, актами вільного вибору тощо. Володіння достовірним знанням дає відчуття компетентності, гарантованого переконання, стабільності. У вірі ж є момент занепокоєння, ризикованості, вільного рішення подолати тиски, що гарантують успіх аргументів.

Нерідко у філософсько-методологічних працях розвиток науки зображується подібно розвитку сюжету у давньогрецькій драмі – як поступальне розгортання незворотньої логіки подій. Той драматизм, котрий властивий розвитку науки і в який вносять немалу долю боротьба переконань і зіткнення вчених, що повірили в певні ідеї, на наш погляд мало нагадує цю картину.

1. Копнин П.В. *Диалектика как логика и теория познания*. М., 1993. С.302.
2. Эйнштейн А., Инфельд Л. *Эволюция физики*. М., 1996. С.264.
3. Винер Н. *Кибернетика и общество*. М., 1958. С. 195.

Черемісін О.В.

ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ МІСТ ПІВДНЯ УКРАЇНИ В КІНЦІ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯХ

Власне під поняттям «місто» відштовхувалися, як дореволюційні урядовці, так і науковці, від роздумів Катерини ІІ, яка в 1767 р. виразила думку, що в державі існує багато міст: столичні, фабричні, торговельні, транзитні, аграрні. Тому місто повинно мати офіційно визнаний статус центральним управлінням або волею імператора і населення буде називатися міським. У 1775 р. імператриця у документі «Учреждения о губерниях» виразила думку, що вся сутність губернського правління повинна бути однаковою: тобто тотожними повинні бути кількість урядових осіб, однакова форма ведення справ і зрівняними повинні бути площі їх територій з майже однаковою кількістю місцевого населення. Прийнятим стало за правило, що в кожній губернії повинно бути від 300 до 400 тис. населення, а в кожному повіті передбачалось мати від 20 до 30 тис. місцевого населення. Для створення центрів адміністрації на Півдні України населені пункти та військові фортеці, які існували до приєднання регіону до Російської імперії, перейменовувалися в міста або будувалися нові.

У 1785 р. було утворено 41 губернію, в яких нараховувалося 493 повіти й повітових міст, які вносилися до спеціального «штату», а 86 міст було визнано позаштатними. На території Півдня України станом на 1785 р. вводилися органи міського громадського управління у Херсоні (місто з 1778 р.), Маріуполі (місто з 1778 р.), Бахмуті (місто з 1783 р.), Олександрівськ (з 1785 р. призначений посадом, але розпочало роботу самоврядування спрощеного зразка), Новомосковськ (місто з 1784 р.), Павлоград (місто з 1784 р.), Слов'яносербськ (з 1785 р. поширилися права спрощеного самоврядування), Берислав (з 1785 р. спрощене самоврядування), Єлисаветград (місто з 1784 р.), Новогеоргіївськ та Олександрія (з 1785 р. на правах спрощеного самоврядування), Ольвіополь (місто з 1781 р.), Сімферополь (місто з 1784 р.), Карасубазар (з 1785 р. на правах спрощеного самоврядування), Олешки (з 1785 р. отримали права спрощеного самоврядування, а в 1854 р. призначено містом), Севастополь (місто з 1783 р.), Євпаторія (у 1785 р. отримала права спрощеного самоврядування), Бахчисарай (у 1785 р. отримав права спрощеного самоврядування), Балаклава (окреме місто на правах спрощеного самоврядування) [1].

Таким чином, станом на 1785 р. Жалувана грамота 1785 р. була поширена на 18 міст Півдня України, з них: 9 міст з правами повного самоврядування і 9 міст з правами спрощеного самоврядування. Протягом кінця ХVІІІ – початку ХІХ ст. Міське положення

1785 р. було поширене на Вознесенськ (з 1795 р.), Григоріополь (з 1792 р.), Овідіополь (з 1793 р.), Очаків (з 1792 р.), Орхів (з 1801 р.), Керч (з 1821 р.), Ногайськ (з 1821 р.) Бердянськ (з 1827 р.), Аккерман (з 1812 р.), Ялту (з 1837 р.), Феодосію (з 1787 р.), Одесу (з 1794 р.), Миколаїв (з 1789 р.) [2].

До 1796 р. кількість губерній збільшилась до 49, 91 місто було «призначене» повітовим і 7 – позаштатними. Під час царювання Павла I губерній стало 41 з двома областями. За царювання Олександра I кількість губерній стала знову 41 із 2 землями козачих військ. Адміністративно-територіальні поділи змінювали поняття про міста губернські, повітові, безповітові та позаштатні. Різниця між ними виражалася тільки на відношенні уряду до адміністрації регіону. Безповітовими або позаштатними називалися ті міста, з яких органи державного управління були виведені або їх просто не існувало [3].

Автор взяв за основу штатний розклад міст Російської імперії 1785 – 1917 рр. Станом на 1865 р. (без врахування тих, які на сьогоднішній час входять до складу Російської Федерації) на Півдні України: 3 міста губернських (Херсон, Катеринослав, Сімферополь), 20 повітових (Херсон, Катеринослав, Сімферополь, Олександрія, Ананьїв, Бобринець, Одеса, Олешки, Бердянськ, Євпаторія, Мелітополь, Перекоп, Ялта, Феодосія, Олександрівськ, Верхньодніпровськ, Бахмут, Новомосковськ, Павлоград, Слов'яносербськ), 4 безповітових (Берислав, Овідіополь, Очаків, Керч), 15 позаштатних (Вознесенськ, Григоріополь, Єлисаветград, Маяки, Новогеоргіївськ, Новомиргород, Ольвіополь, Бахчисарай, Балаклава, Карасубазар, Ногайськ, Орхів, Старий Крим, Єнікале), 2 військово-морських (Миколаїв, Севастополь), 1 окружний (Маріуполь). Шмідт А. зазначав, що міста Єлисаветград, Вознесенськ, Ольвіополь, Новомиргород, Новогеоргіївськ були суто військовими, а Миколаїв та Одеса – військово-портовими з комендантським управлінням [4].

За типологією міського самоврядування можна розподілити їх так:

1 група – з повним міським самоврядуванням, до якої автор відніс міста з діючими міськими думами (загальними та шестигласними або розпорядчими), магістратами, міськими депутатськими зібраннями, сирітськими судами, словесними судами, квартирними комісіями, будівельними комітетами, біржами із комітетами та іншими комісіями, які дозволялося запроваджувати муніципалітетам на основі діючого законодавства – Херсон, Єлисаветград, Новомиргород, Одеса, Миколаїв, Сімферополь, Севастополь, Керч, Катеринослав [5];

2 група – із спрощеним міським самоврядуванням, до якої віднесені міста з діючими магістратами або ратушами, сирітськими судами, словесними судами, квартирними комісіями – Олександрія, Бобринець, Берислав, Григоріополь, Новогеоргіївськ, Ольвіополь, Очаків, Олешки, Бердянськ, Євпаторія, Мелітополь, Перекоп, Ялта, Бахчисарай, Балаклава, Карасубазар, Ногайськ, Орхів, Старий Крим, Єнікале, Верхньодніпровськ, Бахмут, Новомосковськ, Павлоград, Слов'яносербськ, Маріуполь, Олександрівськ, Маяки [6];

3 група – із прирівняними до міського самоврядування, до якої віднесені міста, в яких поліцейські управління прирівнювалися до органів міського самоврядування – Ананьїв, Овідіополь [7].

Таким чином, до 1-ої групи міст із повним міським самоврядуванням належало 9 міст (що становило 23,1%), до другої групи міст із спрощеним міським самоврядуванням – 28 міст (що становило 71,8%), до третьої групи міст – 2 (що становило 5,1%).

Зміна статусів міст стосувалася Бобринця, який до 1828 р. був селищем. Мелітополь до 1842 р. також вважався селищем. Ананьїв отримав міський статус у 1832 р. Вознесенськ був переведений із статусу військового поселення у 1860 р. до складу цивільного підпорядкування. У результаті на нього було поширене повне міське самоврядування. Місту Маяки у 1862 р. дозволено отримати статус міста та повне міське самоврядування [8].

Зміна статусу міського самоврядування стосувалася Григоріополя, що отримав повне міське самоврядування у 1836 р., Олександрівська, який в 1866 р. отримав статус міста із повним самоврядуванням [9].

Також відзначалося в адрес-календарях Катеринославської губернії «місто» Луганський завод (1796 р. заснування), на якому діяло міське самоврядування у складі: 1 керівник, 2 члени, 7 чиновників та 24 нижніх чини, але включити його до складу міст автор не вважає потрібним, оскільки він не був включений до міського штатного розкладу досліджуваного періоду.

Цей перелік міст обмежується лише цивільною приналежністю, тобто тих, що мали відношення до цивільного управління. Але існували ще міста, так би мовити, «закриті» військовими – Ізмаїл та Аккерман. У них також були органи самоврядування, але у складі військових чинів і, зрозуміло, повністю підконтрольні військовому керівництву [10].

Таким чином, на території Південної України розташовувались у досить значній кількості міські поселення. Найменшу кількість міст мала Катеринославська губернія. Але на середину XIX ст. не всіх їх можна було визнати дійсно містами за критерієм «міського способу життя».

Так, наприклад, був поставлений під сумнів статус міст Перекоп і Армянський Базар, оскільки вони мали незначну кількість міського населення, майже повністю не існувало ремісничої промисловості, а торгівля прийшла до занедбаного стану, що змусило багатьох мешканців шукати роботу в інших містах.

Таким чином, відбувався відтік населення, що більше характерно для селищ. Органи самоврядування для двох міст знаходились у Перекопі. Ялта та Феодосія не повністю відповідали поняттю міського образу життя. У Феодосії помічався відтік населення в інші міста у пошуках роботи у кількості 2 500 чол.

У результаті занедбаності торгівлі в Балаклаві, Бахчисараї, Ногайську міські мешканці у більшості займалися саме сільськими промислами (землеробством, рибальством, городництвом, садівництвом і скотарством). Відмічалось, що у Верхньодніпровську більшість мешканців займається саме сільськими промислами. Місто настільки було доведене до бідності, що мало чим відрізнялося від простого села. Ананьїв хоч і отримав статус міста у 1832 р., але повністю зберігав сільський спосіб життя [11].

Найбільша кількість мешканців Григоріополя проводила час за сільськими заняттями. Маяки, отримавши статус міста у 1862 р., зберігало повністю сільський спосіб життя. Сільськими промислами займалися мешканці Овідіополя, в якому кожна родина (всього було мешканців 3600) орендувала від 4 до 12 десятин землі. Не чужими сільські примисли були й для мешканців Ольвіополя, в якому, окрім хліборобства, міські мешканці займалися чумацтвом. Не значним у всіх відношеннях вважався Очаків.

Таким чином, не всі міста Півдня України могли пишатися міським статусом. Під сумнівом знаходилося щонайменше 14 міських поселень, а це становило 35%. Доволі значна цифра. З іншими було більш-менш зрозуміло, оскільки промислові та торговельні види занять домінували над визнаними сільськими. Уряд надавав міський статус, можливо, з точки зору більшої симетрії, з метою, щоб кількість міст у губерніях була майже однаковою, згідно з настановами «Учреждений о губерніях».

Після Міської реформи 1870 р. ситуація із статусом міст та міського самоврядування радикально змінюється. Нові поселення отримують статус міста, змінюється статус міського самоврядування, а поняття «прирівняні до міського самоврядування» зникає. Таким чином, протягом 1870 – 1917 рр. можна розподілити міста лише на 2 групи: повне самоврядування та спрощене самоврядування [12].

На Півдні України, після реформи 1870 р., нараховувалося 41 місто, з яких до 1 групи, міста із повним самоврядуванням (міська дума та управа), – Херсон, Олександрія, Новогеоргіївськ, Ананьїв, Єлисаветград, Бобринець, Вознесенськ, Новомиргород, Ольвіополь, Овідіополь, Очаків, Григоріополь, Сімферополь, Бахчисарай, Бердянськ, Ногайськ, Оріхів, Олешки, Євпаторія, Перекоп, Мелітополь, Генічеськ, Феодосія, Старий

Крим, Ялта, Алушта, Керч, Севастополь, Катеринослав, Олександрівськ, Луганськ, Верхньодніпровськ, Бахмут, Новомосковськ, Павлоград, Маріуполь [13].

До 2-ої групи міст із спрощеним міським самоврядуванням відносилися Берислав, Маяки, Слов'яносербськ [14].

Третя група міст, до якої відносилися прирівняні до міського самоврядування, після реформи 1870 р. перестала існувати, а міста увійшли до складу першої групи з повним міським самоврядуванням.

Слід відзначити, що органи міського самоврядування Перекопу розташовувалися на території Армянського Базару, а власного муніципалітету він не мав.

Таким чином, до 1-ої групи міст належало 38 міст, що складало 92,6%, а до 2-ої групи міст належало 3 міста, що становило 7,4%.

Зміна статусу міст і самоврядування в цей період часу відбулася в Алушті, Генічеську, Ізмаїлі. Чорним Д. у дисертаційному дослідженні була висловлена думка про те, що Нікополь можна вважати містом з 1904 р. Услід за ним Константинова В. у власній монографії відмітила, що не коректно, за Чорним Д. [15], писати про те, що Нікополь був містом, оскільки жодного законодавчого документа підписано не було. Автор монографії погоджується із Константиновою В. [16] у тому, що дійсно законодавчого чи іншого офіційного документа про зміну статусу цього міста не було, але Нікополь відзначався в багатьох виданнях як «місто» зі спрощеною системою самоврядування до 1917 р. Тому й виникли подібні непорозуміння.

Так, наприклад, в адрес-календарі Катеринославської губернії за 1894 р. зазначалося, що до складу спрощеного самоврядування Нікополя входять староста – дворянин Подгурський А., заступник – міщанин Карпушкін Г. Кандидатами вважалися поселянин Гоге П., селянин Лапкін А., письмоводителем був обер-офіцер Некрасов А. В адрес-календарі за 1895 р. Нікополь згадується як містечко, в якому діють органи міського спрощеного самоврядування. У 1903 р. відзначалося, що в Нікополі за спрощеною системою самоврядування старостою був міщанин Філіппов М., а заступником – міщанин Карпушкін Г. В адрес-календарях Катеринославської губернії за 1911 і 1912 рр. Нікополь згадується як містечко з діючими органами самоврядування спрощеного зразка. За офіційними визнанням, Нікополь був «містечком вільних матросів», в якому у 1834 р. був відкритий цех із вільновідпущених міщан, державних селян і різночинців. І з зазначеного року Нікополь користується правами міського спрощеного самоврядування.

Таким чином, можна зробити висновок, що Нікополь слід визнати «містечком», але за статусом самоврядування віднести до міської спрощеної системи управління.

1. Учреждения для управления Губерний Всероссийской Империи Полное собрание законов Российской империи (ПСЗРИ) [в 45 т.]. – СПб.: Тип. 2 отд. Е. И. В. Канцелярии, 1843. – Собр. 1. – Т. XX. – С. 229 – 304.
2. Городские поселения в Российской империи. – СПб.: Тип. Товарищества «Общественная польза». – Т. 1 – 12. – 1860 – 1868.; Материалы для составления предположений об улучшении общественного управления в городах: В 2-х т. – СПб.: Тип. 2 отд. Е. И. В. Канцелярии, 1863.–Т. II. – С. 380 – 480; Списки населенных мест Российской империи / Сост. Л. Майковым / Херсонская губерния по сведениям на 1859 г. – СПб.: Типография центрального статистического комитета Министерства внутренних дел, 1868. – Т. XLVII. – С. 141 – 175.; Городские поселения в Российской империи. – СПб.: Тип. К. Вульфа, 1863. – С. 380 – 480; Губерния. Земские и правительственные учреждения / Сост. А. Лохвицкий. – СПб.: Тип. книготорговца А. Ф. Базунова, 1864. – С. 51 – 174.; Материалы для географии и статистики России. Екатеринославская губерния / Сост. В Павлович. – СПб.: Тип. департамента генерального штаба, 1862. – С. 191 – 275.; Списки населенных мест Российской империи. Екатеринославская губерния. – СПб.: Тип. центрального статистического комитета МВД, 1863. – Т. XIII. – С. 5 – 188.; Список населенных мест Российской империи. Таврическая губерния / Сост. М. Равесский. – СПб.: Типография МВД, 1865. – Т. XLI. – С. 10 – 200.
3. Городские поселения в Российской империи. – СПб.: Тип. Товарищества «Общественная польза». – Т. 1 – 12. – 1860 – 1868.; Материалы для составления предположений об улучшении общественного управления в городах: В 2-х т. – СПб.: Тип. 2 отд. Е. И. В. Канцелярии, 1863.–Т. II. – С. 637 – 641.; Списки населенных мест Российской империи / Сост. Л. Майковым / Херсонская губерния по сведениям на 1859 г. – СПб.: Типография центрального статистического комитета Министерства внутренних дел, 1868. – Т. XLVII. – С. 10 – 281.; Городские поселения в Российской империи. – СПб.: Тип. К. Вульфа, 1863. – С. 45 – 693.; Губерния. Земские и правительственные учреждения / Сост. А. Лохвицкий. – СПб.: Тип. книготорговца А.

- Ф. Базунова, 1864. – С. 50 – 251.; *Материалы для географии и статистики России. Екатеринославская губерния / Сост. В Павлович.* – Спб.: Тип. департамента генерального штаба, 1862. – С. 141 – 402.; *Списки населенных мест Российской империи. Екатеринославская губерния.* – Спб.: Тип. центрального статистического комитета МВД, 1863. – Т. XIII. – 188 с.; *Список населенных мест Российской империи. Таврическая губерния / Сост. М. Равесский.* – Спб.: Типография МВД, 1865. – Т. XLI. – С. 10 – 200.
4. *Материалы для географии и статистики России. Херсонская губерния / Сост. А Шмидт.* – Спб.: Тип. департамента генерального штаба, 1862. – Т. 2. – С. 637 – 641.
5. *Списки населенных мест Российской империи / Сост. Л. Майковым / Херсонская губерния по сведениям на 1859 г.* – Спб.: Типография центрального статистического комитета Министерства внутренних дел, 1868. – Т. XLVII. – С. 15 – 281.; *Материалы для географии и статистики России. Екатеринославская губерния / Сост. В Павлович.* – Спб.: Тип. департамента генерального штаба, 1862. – С. 141 – 402.; *Списки населенных мест Российской империи. Екатеринославская губерния.* – Спб.: Тип. центрального статистического комитета МВД, 1863. – Т. XIII. – С. 10 – 188.; *Список населенных мест Российской империи. Таврическая губерния / Сост. М. Равесский.* – Спб.: Типография МВД, 1865. – Т. XLI – С. 15 – 200.; *Материалы для составления предположений об улучшении общественного управления в городах: В 2-х т. – СПб.: Тип. 2 отд. Е. И. В. Канцелярии, 1863.–Т. II. – С. 380 – 480.*
6. ДАХО. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 1303. *Записка межевого департамента Сената, прошение жителей города Григориополя и переписка министра юстиции с Херсонским прокурором о земельной даче города Григориополя (дата основания города).* – Арк. 5 – 10.
7. ДАЗО. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 37. *Документы о ликвидации Александровской городской ратуши и создании Александровского упрощенного управления.* – Арк. 1-2
8. *Памятная книжка и адрес-календарь для Екатеринославской губернии на 1895 г. / Под ред. Я. Г. Голобова.* – Екатеринослав: Тип. екатеринославского губернского правления, 1894. – С. 96 – 318.; *Памятная книжка и адрес-календарь для Екатеринославской губернии на 1900 г. / Под ред. Я. Г. Голобова.* – Екатеринослав: Тип. екатеринославского губернского правления, 1899. – С. 171 – 407.; *Памятная книжка и адрес-календарь для Екатеринославской губернии на 1901 г. / Под ред. Я. Г. Голобова.* – Екатеринослав: Тип. екатеринославского губернского правления, 1900. – С. 223 – 623.
9. *Южная Россия. Путеводитель по городам / Сост. И.А. Фефербойм.* – Николаев: Русская типо-литография, 1896. – С. 25 -176.
10. ДААРК. – Ф. 27. – Оп. 1. – Спр. 7588. – Арк. 5 – 21.
11. ДААРК. – Ф. 27. – Оп. 1. – Спр. 7714. – Арк. 227.
12. *Список населенных мест Российской империи. Таврическая губерния / Сост. М. Равесский.* – Спб.: Типография МВД, 1865. – Т. XLI. – С. 15 – 200.; *Материалы для составления предположений об улучшении общественного управления в городах: В 2-х т. – СПб.: Тип. 2 отд. Е. И. В. Канцелярии, 1863.–Т. II. – С. 380 – 480.*
13. ДАХО. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 1303. *Записка межевого департамента Сената, прошение жителей города Григориополя и переписка министра юстиции с Херсонским прокурором о земельной даче города Григориополя (дата основания города).* – Арк. 8 – 10.
14. *Памятная книжка Таврической губернии на 1915 г. – Симферополь: Тип. таврическая губернская, 1915.* – С. 141 – 276.
15. Чорний Д.М. *Міста Лівобережжя України наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. Дис... докт.. іст. наук: 07.00.01.* – Харків, 2008. – С. 32.
16. Константинова В.М. *Урбанізація: південноукраїнський вимір (1861 – 1904 роках).* – Запоріжжя: АА ТанDEM, 2010. – С. 117.

Шаповал С.І.

ЗВ'ЯЗОК ТЕОРІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ З ІНШИМИ НАУКАМИ

Як уже зазначалось, першою в історичному аспекті була практика фізичного виховання вона і стала найпотужнішим джерелом виникнення наукових знань про цей процес. На сучасному етапі розвитку теорії фізичного виховання практика залишається рушієм, і в цьому контексті для нас важлива як сучасна практика вітчизняних та зарубіжних шкіл фізичного виховання, так і українські національні традиції. Сьогодні практика є джерелом розвитку і критерієм ефективності теорії. Вона значною мірою обумовлює і визначає форми, зміст та методи фізичного виховання.